

# ET NYT GRØNLAND I OMRIDS

---

## Kritisk status og oplæg til alternative udviklingslinier\*

Af forskerstipendiat, mag. art. *Bent Jensen*, Københavns Universitet

Det vil kunne fremføres, at de mest overhængende sociale problemer drejer sig om relationerne mellem mennesker, og at disse relationer er udtryk for noget grundlæggende og centralt i den menneskelige natur . . . Megen individuel ulykkesfølelse – indbefattet den af psykiske forstyrrelser forårsagede – hænger sammen med nedbrydning af faste forbindelser med andre mennesker. De fleste sociale problemer består i sammenbrud af kommunikationen, vekselvirkningen og samarbejdet mellem forskellige racer eller klasser eller mellem arbejdsgrupper.

*Michael Argyle*, socialpsykolog, Oxford University (1969).

### *Indledning.*

Det har i mange år nærmest været et internationalt dogme, at det lille land Danmarks forhold til Grønland og grønlænderne er noget mageløst og i hvert fald noget højst forbilledligt for både nuværende og forhenværende kolonimagter ude i den store verden. Jeg tror egentlig, at en alsidig og indgående helhedsbedømmelse vil komme til det resultat, at påstanden indeholder en betydelig kerne af sandhed – men gælder det i enhver henseende?

Det efterfølgende overordentligt summariske forsøg på at vurdere den grønlandske samfundsudvikling skrives på et tidspunkt, hvor næsten alle een gang fastslåede doktriner og politiske stereotyper underkastes særdeles hårdhændet kritik og revision overalt. Globalt set synes menneskeheden at være midt inde i en selvransagelsens epoke, et dybtgående opgør – eller måske er vi først rigtigt på vej ind i den epoke! Under alle omstændigheder bør et undersøgende og kritisk søgelys også dvæle ved ortodoksien og realiteterne omkring det dansk-grønlandske „skæbnefællesskab“.

\* *Forbemærkning.* Artiklen trykkes som manuskript (afsluttet i marts 1971). Det er en – på flere punkter væsentligt forkortet og koncentreret – gengivelse af en fremstilling, der oprindelig er udarbejdet til udgivelse udelukkende på en række fremmede europæiske sprog i forbindelse med en fotografisk vandredstilling om Grønland.

En betydeligt udvidet og omredigeret udgave vil udkomme på dansk i efteråret 1971 i bogform med titlen: *En livsform ved korsvejen. Essay om grønlænderne og velfærdspolitikken* (Gyldendal).

I bogen medtages bl. a. en uddybning af både de praktiske og teoretiske perspektiver i debatoplægget med henblik på en fremtidig grønlandspolitisk målsætning; desuden en serie bibliografiske henvisninger.

Nu er der gået præcis 250 år siden den første missionærs landgang på de grønlandske klipper – og dermed påbegyndelsen af den europæiske kolonisation, Ouverturen til den vedvarende danske påvirkning af de grønlandske eskimoers tilværelse. Start-året var altså 1721. Jubilæumsåret 1971 skulle være anledning nok til en statusopgørelse midt i den officielle festivitas.

Opgaven er næsten uoverkommeligt vanskelig inden for rammerne af et kort essay, og emnebehandlingen vil blive indsnævret på flere måder. Det er først og fremmest grønlændernes *sociale* liv og altså den samlivsmæssige side af det samfundskulturelle mønster, der vil blive bragt i fokus. Og inden for dette tema vil der blive foretaget en yderst kortfattet gennemgang af nogle få kendsgerninger, der dog gerne skulle afspejle både hovedlinier og hovedsynspunkter. Det vil ske i brede og forholdsvis almene vendinger, såvidt muligt befriet for omstændelige og specialfaglige udredninger. Og tilnærmelsen vil blive bevidst generaliserende ud fra den foreliggende viden.

For at forstå en aktuel forandringsproces i dybden kan det være nyttigt, undertiden uundgåeligt nødvendigt, at danne sig et indtryk af, *hvad* det er, der forandres. Derfor vil der først blive givet en rent oversigtsmæssig beskrivelse af nogle udvalgte karakteristika for grønlændernes eget samfund, som det så ud, før påvirkningerne udefra satte kraftigt ind.

Dernæst fremdrages nogle enkelte markante træk i ændringsforløbet igennem 2½ århundrede. Dette fører os lige ind på livet af den brogede og byrdefulde udviklingssituation, som præger hverdagen i den jubilerende grønlandske landsdel. Og skal der være nogen mening med en statusopgørelse, må undersøgelsen munde ud i spørgsmålet: Er det foreliggende grønlandske samfundsperspektiv tilstrækkeligt livsbekræftende og realitetsbetonet – eller bør man slå ind på andre stier end dem, man hidtil har valgt at betrede?

Artiklen er altså et *forsøg* på i samme åndedræt at levere et informativt, kritisk og konstruktivt bidrag til belysningen af en aktuel problemverden i kontakten mellem to forskellige kulturer. Men nu først til præmisserne.

### *Grønlændernes egen samfundskultur.*

Ingen kultur er fuldstændig statisk. Det har den grønlandske eskimokultur heller ikke været. Også før indflydelserne fra Europa tog fart, skete der over lange perioder visse forskydninger i den kulturelle mosaik. Men mange sociale karakteristika i et jagersamfund synes faktisk at være præget af betydelig stabilitet. – Det er altså den *traditionelle samfundskultur*, der skal behandles her. Og lad det være sagt i al korthed, at der *med samfundskultur her menes sådanne standardiserede adfærdsformer og adfærdsnormer, som udtrykkes igennem selve det daglige sociale liv* hos et givet folk. Vi vil kun betragte nogle generelle hovedsider, der dog til gengæld afspej-

ler den eskimoiske samfundskulturs mere omfattende indhold og idégrundlag. Med denne stærkt selektive procedure skitseres i det følgende ialt fire aspekter, nemlig grønlændernes økonomiske, familiemæssige, politiske og juridiske system.

*Det økonomiske system.* Indtil de mindste detaljer satte de hårde arktiske naturvilkår spor i samfundslivet, derunder ejendomsopfattelsen. Den indebar, at den enkelte jagers produktion i vid udstrækning kom til at sikre hele samfundets økonomi, ikke blot producentens. *Gensidighed* var det aldeles grundlæggende fordelingsprincip. Det var så at sige indbygget i jægertilværelsens hele sociale anatomi. Usikkerheden for dagen imorgen kunne være mere forbigående, måske blot skyldes et øjeblikkeligt dårligt vejr eller et uheld i jagten. Men der kunne også opstå langvarige trangstider, der bragte bopladsens overlevelsesmuligheder i fare. Under de vilkår blev reglen om gensidig hjælp noget livsnødvendigt og indiskutabelt. De ydre fysiske betingelser skabte de indre sociale former i eskimobopladsen.

Dette medførte i praksis, at den enkelte jæger var moralsk forpligtet til at gå på jagt og være produktiv. Og vi véd, at det daglige bopladsliv, det intime samvær og de herskende idealer var en kraftig spore for ham til at gå på jagt og nedlægge dyr – i egen og i gruppens interesse.

Det økonomiske fællesskab havde følgende konsekvenser: Igennem uddeling af fangstgaver, både uformelle og mere formelt fastlagte udvekslingsformer, fik normalt alle familier i en boplads noget af kødet af det bytte, der blev hjembragt fra dag til dag. Og yderligere igennem særlige regler for fangstdeling fik jægere, der nedlagde et dyr i fællesskab, hver deres særdeles nøje fastsatte kødstykker – hvorefter de så ofte igen gav gaver til andre huse.

Af rørligt gods ejede grønlænderen som regel kun nogle strengt personlige og nødvendige ting, derunder hus, våben og redskaber. Overflod i ejendom forekom sjældent hos den enkelte. Der skete en løbende udjævning gennem uddeling og udveksling. Også handel mellem eskimoerne byggede på et gensidighedsprincip. Der var i virkeligheden tale om en formaliseret udveksling af gaver. Men ikke nødvendigvis gaver af samme fysiske værdi. Den psykologiske og sociale side af udvekslingen talte nok så afgørende. Ofte foregik det sådan: Man gav en ting til et menneske, som man vidste ejede noget, man selv kunne bruge. Derefter forlangte man denne ting til gengæld for sin gave. Og efter sædvane kunne den anden vanskeligt afslå at udlevere tingen. Gavegivningen havde automatisk etableret et „modkrav“ i forhold til den, man forærede noget. Denne handelsmetode behøvede ikke at føre til nogen pinlig situation imellem de to parter. I så små samfund, der var tale om – sjældent mere end hundrede mennesker – kendte man hinandens ønsker og økonomiske forhold ganske godt. Den ene vidste normalt, hvad den anden gerne ville af med eller

umuligt kunne have brug for – eller hvad han netop stod og manglede. Vigtigt var det fremfor alt, at man gerne skulle fortsætte det fredelige samliv med dem, man „handlede“ med på den måde. Udvekslingen havde sin etik med naturlig hensyntagen til bopladsfællernes følelser.

Denne bytten ting indebar ikke mindst etableringen af et *socialt bånd* mellem de to. Dette synes at have været vigtigere end den egentlige økonomiske transaktion. De to jægere fortsatte ofte med at bytte ting år efter år, blev permanente „handelsfætre“, venner, indbyrdes støtter.

Hovedingrediensen i det økonomiske system var ikke hensynet til at maximere profit, men snarere – ved hjælp af gensidige udvekslinger – til stadighed at skabe, understrege og bekræfte en række nære, personlige relationer mellem samfundets medlemmer. Det var en løbende findyrkelse af faste sociale forbindelser mellem bopladsfællerne. Desforuden, naturligvis, en gensidig materiel støtte i behovssituationer.

*Det familiære system.* Dette fører umiddelbart til en betragtning af en central økonomisk enhed inden for eskimosamfundet: Kærnefamilien, altså den lillebitte sociale gruppe bestående blot af forældre og deres børn. Så snart en ung jæger havde opnået en sådan rutine, at han hyppigt kom hjem med god fangst, kunne han normalt ikke længere undvære en kone. Den eskimoiske husmor var producentens højrehånd. Hun tog sig af sælflænsningen, skindtilberedningen, syning og reparationer af jægerens tøj o. s. v. Manden var umådeligt afhængig af hende. En jæger er kun det, hans kone gør ham til, sagde de eskimoiske mænd. Pigen med de rappe hænder kunne være sikker på at blive gift i en tidlig alder, uanset udseendet. Kærligheden kommer med årene, dét vidste man.

Monogamiet, een mand og een kone, var ægteskabets almindeligste sammensætning. Men det var ikke ualmindeligt, at en særlig produktiv fanger havde to eller flere koner. Han overbelastede ofte sin kone i den daglige husholdning (skindarbejdet!). Det var tit grunden til, at en mand tog sig en ekstra kone. Det skete sommetider, at hans kone selv bad ham om at tage en kone til af den grund, men også hvis hun f. eks. ikke kunne få børn eller måske specielt ikke fik drengebørn. Såvidt muligt skulle altså en medhustru råde bod på den alvorlige mangel. En kone, som var træt af at føde børn, kunne også foreslå manden at tage en yngre og stærkere medhustru. Ønsket om at få børn og især drenge var en væsentlig drivkraft i ægteskabet: Flere erhvervsdygtige medlemmer i familien, flere forsørgere. Dette formål lå undertiden bag den seksuelle bytning af ægtefæller, den såkaldte konebytning.

Men konebytning havde et noget videre perspektiv. En mand kunne lade sin kone tage med en anden fanger som hjælper på en længere fangst- og besøgsrejse, mens



han selv beholdt den bortrejsendes kone i sit hus; hun var måske syg eller højgravid eller af andre grunde forhindret i at tage på en særlig lang og anstrengende rejse. Et sådant arrangement var en gensidig hjælpeforanstaltning. De to mænd var i hovedreglen nære venner. Det var en venskabelig ordning. Som missionær Hans Egede erkendte det i sine notater: De holdes for Exempler af bedste og ædleste Gemytter, som uden Fortrydelse laaner deres Kone bort til andre ...

Ud over en sådan mere akut gensidig hjælp tyder meget på, at et konebytningsforhold kunne have til formål at etablere en art gensidige økonomiske forpligtelser imellem børnene i de to ægteskaber. De to kuld børn synes at have behandlet hinanden som „søskende“, selv om de altså slet ikke nødvendigvis var biologisk beslægtede, for de kunne være født længe før deres forældre havde haft deres bytteperiode. Disse „søskende“ var forpligtet til at hjælpe hinanden på søskendevise under livets skiftende vilkår. Der var igennem konebytningen knyttet en række faktiske samarbejdsbånd mellem flere familier i en boplads og også ofte mellem familier, der levede i forskellige bopladser. På den måde kunne man udvide familiens vennekreds og økonomiske samarbejdsgruppe. Og der var altså opstået et særligt, kooperativt bånd imellem parternes børn.

I sin tilblivelse var det eskimoiske ægteskab tydeligt nok i høj grad økonomisk og praktisk motiveret. Ægteskabets rammer opfattedes ikke som urokkelige mure. Det var en flexibel institution. Jægertilværelsens overlevelseskamp krævede stor fysisk og psykologisk smidighed. Adfærdsmønstret rummede talrige metoder til at befordre og befæste den nødvendige og fundamentale sociale stabilitet. Og udvidet slægtskab, biologisk eller mere kunstigt, var eet af midlerne.

*Det politiske system.* Det vil ikke være helt præcist at tale om et politisk system, man var „underkastet“ i eskimosamfundet. Man havde nemlig ikke egentlige høvdinger eller andre politiske topfigurer. Og der var heller ikke tale om nogen eskimostamme som en politisk enhed eller samlende, organiseret faktor udadtil. Det var ikke stammer i indiansk forstand, f. eks. De eskimoiske bopladser var geografisk definerede lokalgrupper, ikke særlig permanente i deres sammensætning og ikke strikt afgrænsede indbyrdes. Alt efter årstiderne kunne man være i bevægelser efter fangstdyrene, optage folk fra andre bopladser eller afgive folk, der måske ønskede for en tid at indgå i en fangstlejr andetsteds. Det var i den henseende et forholdsvis løst komponeret samfund.

Men som det fremgik allerede af de få bemærkninger om økonomien og familieforholdene, havde det enkelte grønlandske samfund alligevel i allerhøjeste grad en sammensvejet karakter. I kampen for tilværelsen var det de sociale bånd og derunder også de forskellige former for slægtskab, der i første række holdt sammen på bopladsen, ikke i særlig grad en politisk gruppeledelse. Samfundet havde f. eks. ikke

nogen valgt repræsentant eller noget arveligt lederskab. Og dog var man ikke helt blottet for ledere: De største og dygtigste fangere havde i mange tilfælde en vis ledende position. Absolut ikke altid, men det kunne ikke undgås, at en sådan „storfanger“, der personligt bidrog væsentligt til bopladsens gode kødforsyninger, også opnåede nogen prestige og „politisk“ indflydelse. Han var tit initiativtageren og en slags leder på samlede fangstrejser. Var man i tvivl om, hvordan vejret ville blive under rejsen, så blev i mange tilfælde hans vurderinger afgørende for gruppens beslutning om at fortsætte eller blive på stedet indtil videre. Han var en nyttig leder, når og hvis man havde brug for ledelse. Men han var formelt og i vid udstrækning også reelt ligestillet med de øvrige bopladsfæller. Gik han videre end det og blev en bevidst stræber efter magt og dermed en plage for andre, så skred de øvrige i bopladsen til det kedelige hverv at skaffe denne uønskede leder af vejen. Lederskab kunne være godt, men i små mængder. Det var holdningen. Ofte foretrak magtstræberen selv at forlade stedet, når han mærkede, hvad det trak op til. En sådan mand blev tit en ensom, omstrejfende person – tyrann uden noget tyranni, samfundsforstyrer uden noget samfund.

Men dermed er begrebet politisk lederskab, som altså var såre begrænset i eskimo-samfundet, ikke ganske udtømt. Det vides, at den lokale medicinmand og filosof, åndemaneren, kunne få en vis verdslig indflydelse, og tilmed var han også hyppigt en betydelig jæger, så tilsammen havde han adskillige egenskaber af værdi for bopladsen. Men bortset herfra må de politiske ledelsesforhold ses på baggrund af den afgørende rolle, som bopladsens ældste medlemmer spillede i det sociale liv:

At den gamle og ældede fanger kunne blive en byrde for samfundet i ekstreme situationer, fordi den pågældende måske kun var forbruger og ikke producent længere, dét ændrer ikke ved den *normale* omstændighed, at de gamle var overordentlig aktive i samfundslivet, og som hovedregel blev de omgivet med stærk hengivenhed fra de unges side. De to generationer havde umådelig megen gavn af hinanden. Og alene de gamles erhvervsmæssige erfaringer var noget, der skabte en helt naturlig respekt i sådan et samfund, hvor medlemmerne bogstaveligt talt dagligt måtte oplede føden, tilkæmpe sig den og til tider bringe den hjem under store vanskeligheder. De færreste ikke-jægere vil kunne forestille sig, hvilken enorm og aldeles basal betydning det har at have et virkelig indgående kendskab til de arktiske jagtmarkers – ofte helt lokalt bestemte – meteorologiske og geografiske forhold eller til havets strømforhold og isens forskelligartede beskaffenhed fra sted til sted i det vældige område, man jager på. For slet ikke at tale om nødvendigheden af solid viden om dyrenes forekomster året igennem, deres trækruter og deres adfærd, foruden selvfølgelig selve den grundlæggende fangstteknik! Al den indsigt havde hver gammel fanger. Den måtte de unge også skaffe sig. Enkelthederne og summen af forældregenera-

tionens viden skulle overføres. Det skete ved direkte belæring fra de gamles side, teoretisk og ikke mindst praktisk. De gamle var simpelthen helt uundværlige pædagoger for de unge.

På denne måde blev eskimosamfundets ældste medlemmer på een gang samfundsbevarere og samfundsvidereførere i nær forening med deres unge afløsere. Arbejds- og interessefællesskabet i allervideste forstand gennemsyrede bopladslivet. Det patriarkalske islæt i autoritetsforholdet var baseret på autoriteternes overbevisende sagkundskab, ikke ydre og abstrakte magtpositioner. Det politiske livs kvalitet blev derefter.

*Det juridiske system.* Konturerne af en *social orden* har været opridset i det foregående. Hvilke brud på den orden kunne der opstå, og hvilke midler havde man til at bringe konflikten til ophør? Først lidt om overtrædelsernes art.

I et samfund, hvor ejendomsbegrebet var så lidet omfattende som her, kan ejendomsforbrydelser naturligvis ikke have spillet nogen alvorlig rolle i det daglige. Tyveri mellem eskimoerne indbyrdes var noget uhyre sjældent. Du må ikke stjæle, og du må ikke hindre andre i at få føden – dét var et par virksomme og aldeles fundamentale grundsætninger i den grønlandske retsopfattelse. Alle jagtmarker var i almindelighed alles ejendom, så der kunne kun undtagelsesvis opstå tvister om adgangen til fjorde, kyster og fjeldstrækninger.

Det er ugørligt idag at lave rimelig statistik på en illitterær fortids sociale fænomener. Vi må ty til grove skøn ud fra en helhedsbedømmelse af tusindvis af spredte data. Et sådant skøn er det også, når det antages, at konflikter om *kvinder* talmæssigt var den mest udbredte årsag til sammenstød af alvorligere art mellem bopladsens medlemmer. Røveri af andres koner eller seksuel forbindelse med dem *uden* forudgående aftale med manden kunne rejse en akut konflikt mellem de mandlige parter.

Gemytternes uoverensstemmelse, fornærmende skænderi, misforståelser, selvhævdelse, sladder, misundelse, beskyldninger f. eks. for „hekseri“ o. s. v. – en opremsning af konflikttyper i eskimobopladsen rummer uvægerligt adskillige paralleller til forholdene i andre menneskelige samfund. Spørgsmålet er nu, hvilke *sanktioner* grønlænderne havde over for disse overtrædelser.

Generelt kan man sige, at reaktionsmønstret i høj grad var gradueret efter overtrædelsens grovhed, men ikke mindst: efter den faktiske uro, som den forvoldte på stedet. Det gik som en rød tråd igennem den eskimoiske retsopfattelse, at der frem for alt skulle tilvejebringes fred og ro i bopladsen. Freden synes at have været vigtigere for dette samfund end hensynet til, at der blev gjort „ret og skel“ ud fra en mere formel betragtning eller straffe-skala. Men der er dog næppe tvivl om, at bopladsfællerne foretrak en sådan løsning, der både tog hensyn til ønsket om fred på



stedet og det, man kunne kalde „retfærdighed“. Først når disse to hensyn kunne tilgodeses i samme åndedræt, var der stor chance for at bilægge konflikten for fremtiden. Men opnåelse af fred i bopladsen synes at have haft førsteprioritet, hvis der skulle vælges. Det er derfor et vigtigt træk i eskimosamfundet, som jo manglede egentlige udøvende og dømmende myndigheder, at fornuftige og besindige folk blandt parternes familiemedlemmer, husfæller eller nærmeste venner i første række søgte at *råde* de stridende i den ene eller anden retning – for at få dem til at standse en allerede opstået konflikt eller for at afværge en optrækkende.

Et altdominerende retsinstrument var *den offentlige mening*. Den var noget, som den enkelte grønlander i allerhøjeste grad måtte regne med i de små samfund, hvor ingen kunne gemme sig. Den offentlige menings potentielle reaktion var at sidestille med, hvad man i vesterlandsk jura ville kalde en „generalprævention“, en vigtig forebyggende faktor over for eventuelle overtrædelser af den sociale og retlige orden. Under de ufravigelige, hårde levevilkår var man påpasselig med ikke at isolere sig for meget i forhold til andre. Man undgik at stille sig uden for gruppens kreds og den almene velvilje. Når tvisten af en eller anden grund var opstået, så bidrog den spontane offentlige fordømmelse af misdæderen væsentligt til at genoprette roen og i mange tilfælde også skaden. I meget sjældne tilfælde kunne det ske, at en stadig urostifter blev frosset ud af samfundet af den offentlige mening; det var en af de kraftigere reaktioner. Ved tyveri måtte den afslørede synder finde sig i, at man *lo* ad ham i hele bopladsen. Det var en almindelig optræden blandt folk i den situation. I det hele taget var den almindelige latter, som en del af den offentlige mening, et hyppigt anvendt og såre virksomt middel mod overtrædere af den lettere kategori. Det var en frygtet straf med pædagogisk virkning.

I mere udformet skikkelse blev den offentlige mening, derunder latteren, taget i brug under de offentlige sangkampe, som med mellemrum blev arrangeret i det gamle Grønland. I korte træk gik en sådan sangkamp ud på, at de to stridende personer efter den enes forudgående udfordring skulle „synges hinanden på“, dvs. ved spotteviser, der blev sunget til trommerytme, skulle de latterliggøre hinanden, kappes i gensidig udhængning. En sangkamp blev et festligt folkestævne med publikum fra mange bopladser. Traditionen foreskrev, at alle mødte i deres bedste tøj. Normalt foregik sangkampene på gode fangstpladser: Alle havde et dobbelt ærinde til den juridiske valplads, ja, et flerdobbelt, for stævnet gav også rig anledning til tuskhandel mellem folk fra indbyrdes fjerne egne, og i det hele taget benyttede bopladsfolkene sig af denne lejlighed til at mødes, knytte nye kontakter eller dyrke de gamle.

En retsorden, der altid rummede mulighed for udjævning af animositet mellem samfundets medlemmer under en så overvældende festivitas, bidrog efter alt at dømme stærkt til opretholdelsen af den sociale stabilitet. Grønlandernes jura blev i

vid udstrækning social og resocialiserende, ikke hårkløvende og polariserende. Den skulle først og fremmest skabe fred og fordragelighed. Der var i det samfund ikke plads til dybe kløfter mellem mennesker eller mellem grupper. Selve tilværelseskampen krævede samdrægtighed og psykisk overskud. I stort som i småt og fra dag til dag blev fantasien, humøret og alle forhåndenværende kræfter bragt i anvendelse for at fremme dette fælles og livsnære formål.

### *Kulturkontakt og social forandring.*

Ved en kort sammenstilling af de forskellige menneskelige tilpasningsforløb fra lokalitet til lokalitet på kloden tager man sikkert ikke fejl ved at hævde, som det er blevet gjort, at eskimosamfundet har været *en kulturmæssig succes*. Der mangler ikke umiddelbar begrundelse for denne etikette. *På trods af* de barske livsbetingelser og samtidig med en intim *forståelse* og en dreven *udnyttelse* af disse betingelser er det de facto lykkedes for disse små og spredt levende folkegrupper at skabe sig en stærk, aktiv og meningsfyldt mennesketilværelse. De, der forestiller sig, at årets gang i et sådant arktisk jagersamfund er domineret af knugende isolation og ensomhed, tager grumme fejl. Alene den naturmæssige cyklus og dermed en stadig vekslen i erhvervsudøvelsen året igennem giver dagliglivet variation og rytmiske stimuli i massevis. Og alt dette sætter igen deres skiftende kulører på bopladsfolkenes samliv. Miljøet rummede i det hele taget ganske mange muligheder for tilfredsstillelse af de grundlæggende menneskelige behov for både oplevelse, ensomhed og fællesskab.

‘Menneskenes bedste tilpasning til polaregnene er at undgå dem, og dette er menneskeheden som helhed ganske villig til’, hed det for fire årtier siden med tankevækkende lune i et amerikansk kulturgeografisk værk. Eskimofolket tog udfordringen fra omgivelserne op. Et af grønlændernes solideste våben i denne overlevelseskamp var netop deres *sociale livsform*, deres samfundskultur. Den var i sig selv en overlevelsesteknik. Og den synes iøvrigt at være ganske grundigt funderet i sociologisk og psykologisk empiri om menneskenaturen, hverdagsmenneskers erfaringsvidenskab på basis af årtusinders eksperimenter og iagttagelser, ikke blot abstrakt katedervisdom i akademiske cirkler ...

Hvordan er det gået med denne arktiske samfundskultur i løbet af 250 års stort set uafbrudt kontakt med en europæisk samfundskultur?

I den efterfølgende oversigt må afgrænsningen i vor tilnærmelse vedvarende have for øje: Det er *sociale former og normer*, der behandles her, og hovedproblemet er da, på hvilken måde og med hvilket resultat grønlændernes indbyrdes samliv blev berørt af indflydelserne udefra.

Lad det straks blive fastslået, at en institution som fangstdeling af gode grunde ikke mere findes i hovedparten af Grønland, altså i de egne hvor der i indeværende

århundrede ikke længere forekommer tilstrækkeligt med sæler til at danne erhvervsbasis. Sideløbende med fremkomsten af et fiskerierhverv og en lønmodtagerstand er pengeøkonomien – også i dette århundrede – indplantet solidt (eller i hvert fald som et faktum) oven på det gamle system af naturalieudveksling, som de fleste steder har mistet økonomisk betydning. Flerkoneri og konebytning som led i både økonomiske og sociale bestræbelser er for mange generationer siden blevet afløst af europæisk ægteskabsstruktur. Standardiseringen er i den henseende landsomfattende og total. Det gælder også den juridiske sangkamp. Et europæisk retssystem med visse lokale tillempninger har allerede igennem de tidligste kolonisationsfaser bortfjernet ethvert spor af funktionel forening af tvistbilæggelse og festligt sammen. Det politiske system har også kraftigt kalkeret det danske forbillede af former, procedurer, emner. Og det drejer sig stort set ikke længere om små bopladser med hundrede individer eller deromkring. Menneskeophobningen i bysamfund med tusindtallige befolkninger er i de seneste årtier blevet en realitet med vidtrækkende samlivsmæssige konsekvenser. Og sådan kunne nævnes forandring på forandring i det langvarige kontaktforløb.

Men en mængde af disse ændringer vedrører i første række nogle rent *ydre* kendetegn, ydre fremmede institutioner, der er trådt i stedet for nogle sider af den traditionelle eskimoiske samfundsbygning. Man kan ikke uden videre slutte deraf, at disse forandringer har betydet en sideløbende *indre* omkalfatring af grønlændernes sociale holdninger, deres samlivsmæssige ønsker og attrå. Sagen er langt mere kompliceret, så kompliceret, at der ikke ville være rimelighed i at forsøge blot en nogenlunde dybtgående udredning af de mange enkeltheder på disse få sider. Men nogle analytiske vurderinger og grundbetragtninger skal antydes, og det kan da først være hensigtsmæssigt at gøre ophold ved forskellige *generelle* faktorer, der erfaringsmæssigt spiller ind og præger forløbet af en kulturmæssig kontaktsituation.

*Lokaliteten.* Utallige eksempler godtgør, at en etnisk gruppe, der forbliver på sin hjemegn, i langt højere grad vil tendere til kulturmæssig stabilitet og altså begrænset foranderlighed end en gruppe, som bevæger sig ind i et nyt geografisk og kulturelt miljø.

Med andre ord: Hjemmefødninge fastholder i *relativt* stort omfang deres lokale samfundsmønstre. Denne „hjemstavnsfaktor“ indvirker aktivt på forandringsprocessen. Der er naturligvis ikke tale om en eller anden mystisk kraft, men velnok overvejende noget gennemskueligt: Hvis man bliver boende i de selv samme, tilvante erhvervsmæssige og menneskelige omgivelser, som man gennem opvæksten har knyttet sig til følelsesmæssigt, og som iøvrigt giver mulighed for at klare dagen og vejen, ja, så skal meget af det rent økonomiske eksistensgrundlag på stedet bortfalde, før man erstatter sine sociale holdninger med andre, „skifter kultur“. Det er netop i

betydelig grad et følelsesbetonet anliggende, gennemvævet af gensidige hensyn og forpligtelser af stærk personlig natur mellem menneskene. Det drejer sig ikke om et mekanisk hamskifte.

Det er da vigtigt at notere sig, at under hele den lange dansk-grønlandske kontaktperiode er grønlænderne forblevet i deres gammelkendte arktiske omgivelser. De rykkede ikke ind i nye geografiske miljøer, der var væsentligt forskellige fra dem, de altid havde kendt. De skulle ikke plante sig om i fremmed land med fremmede mennesker og fremmed livsform. Gennem århundrederne er der ganske vist mange, der har flyttet rundt i Grønland. For eksempel trak missionsfolk i lange perioder folk sammen omkring missionsstationerne, mens på den anden side de fremmede handelsfolk opmuntrede til spredte bebyggelser. Der har også været mange andre bevægelser fra lokalitet til lokalitet.

Men summa summarum: Indtil fornylig forblev *lokalkulturen* eller en meget stor del deraf det faste ståsted inden for de nok så omfattende regioner, man flyttede rundt i.

*Gruppestørrelsen.* På basis af kulturmøder i andre dele af verden kan man med forsigtighed antage, at selve det relative befolkningstal hos de forskellige etniske grupper, der er i kontakt, er en særdeles medvirkende faktor i den samfundskulturelle forandringsproces. En majoritetsgruppe vil være tilbøjelig til at være kulturmæssigt dominerende eller „ydende“ i kontaktforløbet.

Der er mange undtagelser fra den regel. Og i den grønlandske sammenhæng er billedet indtil videre noget uskarpt på det punkt. Desuden spiller jo også en lang række andre forandringsfaktorer ind og tynger med på vægtskålen, jfr. også nedenfor. Men der er grund til at fremhæve, at i Grønland har grønlændernes samfundskultur altid været *majoritetens kultur*. Vel repræsenterer den danske ledergruppe i Grønland en fremmed nation med en befolkning på flere millioner over for nogle få tusinde grønlændere, og vel er danskerne i Grønland de stedlige agenter for en ekspansiv og handlekraftig civilisation. Men i selve forandringslokaliteten har den danske samfundskulturs repræsentanter altid været et lille mindretal over for den hjemmehørende etniske gruppe.

Heri finder vi sikkert *een* af grundene til, at der ikke er sket nogen egentlig assimilation i fremmedkulturen.

*Personkontakten.* Men som allerede nævnt: Mange andre faktorer opererer side om side i et kulturmøde, og her skal peges på betydningen af selve omfanget og karakteren af de rent personelle berøringspunkter mellem de etniske grupper, der tilsyneladende er „i kontakt“. Betragter vi en lang række af verdens kontaktsituationer under eet, viser det sig, at det direkte samkvem mellem de forskellige kulturgrupper, lokalgruppen og den fremmede vesterlandske, som hovedregel er begrænset

til det såkaldte eliteplan, lederniveauet. Kontakten i de fleste „udviklingsområder“ foregår med andre ord igennem nogle nøglepersoner i de to lejre.

Selv om den fremmede ledergruppe forestår forvaltningen i området, behøver det altså ikke at betyde, at samfundskulturen er påvirket dybtgående overalt hos den „modtagende“ befolkningsgruppe. Der er en verden uden for Verona: De brede, indfødte masser, hvis kulturmæssige forandringer kun sjældent følger trop med påvirkningen af lokalsamfundets egne ledere.

I Grønland har de menneskelige berøringspunkter i betydelig grad været indskrænket til kontakt mellem nøglepersoner. Spørgsmålet vil blive berørt nærmere nedenfor, og her skal blot understreges: Omfanget af primære sociale relationer mellem den store grønlandske flertalsgruppe og den fremmede lederminoritet har været overmåde begrænset.

*Påvirkningskraften.* Endelig er det nødvendigt at betragte selve den intensitet, hvormed man fra dansk side har ført forandringspolitik i Grønland. Det er umiddelbart indlysende, at dén faktor må have spillet afgørende ind i kontaktforløbet.

Vi kan straks slå fast, at den bevidste påvirkningskraft har varieret ganske betydeligt gennem årene. De samfundskulturelle ændringer har ikke været ligefrem proportionale med kontaktperiodens længde, *in casu* to og et halvt århundredes dansk indflydelse i Grønland.

Det var ikke en helt upåvirket eskimokultur, de første missionærer stod overfor i 1700-tallet. Fremmede hvalfangere og ekspeditionsskibes tuskhandel havde faktisk i århundreder forinden føjet nogle facetter til den materielle kultur: Bomuldstøj, isenkram og skydevåben brugtes allerede flere steder på kysten. Men inden for det åndelige og sociale liv havde de fremmede gæster næppe ført ret mange markante ændringer med sig. De lå af og til med deres skibe hist og her på de enorme strækninger; men besætningerne indgik kun i ny og næ i det egentlige grønlandske samfundsliv. Det var hovedsagelig et kulturmøde over rælingen.

Men de danske missionærer og handelskompagnier stiledede mod mere fast placering i landet. Deres opgaver var vidtspændende og langsigtede. Grønlands kolonisationshistorie fra 1721 og fremefter er en indholdsrig og fængslende beretning om en lille håndfuld mænd og kvinder fra det lille agerbrugsland i Nordeuropa og deres stædige anstrengelser i disse særprægede omgivelser – dels for overhovedet selv at kunne trives i landet, dels for at bringe det omstrefjende eskimoiske jægerfolk under civilisatorisk kultivering og kontrol. Nogen landbrugsbaseret kulturudvikling lå jo ikke lige om hjørnet i de grønlandske ødemarker. Alene opnåelsen af den erkendelse tog nogle år og nogle kræfter. Den førnævnte strid mellem mission og handel om, hvorvidt grønlænderne burde bo samlet (missionshensynet) eller spredt (produktionshensynet), var velnok i dybere forstand et spørgsmål om ind til marv og ben at er-

kende landets uforanderlige realiteter: *Den arktiske natur og de snævre, naturbestemte grænser for opbygning af kunstfærdige og komplicerede samfundsdannelser, der er skabt under helt andre naturbetingelser og ud fra helt andre historiske forudsætninger.*

Det bør indskydes her, at dette alvorlige og fundamentale erkendelsesproblem endnu ikke synes afklaret i forbindelse med Danmarks allernyeste reformpolitiske missionsvirksomhed – dennegang med *industrisamfundet* som model!

Herom senere.

Hvorom alting er, så fik grønlandernes samfundskultur ubestrideligt nogle kraftige skub, og påvirkningerne udefra medførte en masse forstyrrelser i den indre stabilitet. De fremmedes fysiske tilstedeværelse i landet som øverste magthavere, åndselite med et autoritært apparat bag sig, arbejdsgivere og opkøbere, indbyggede en ny tradition for hierarki og classeskel i det førhen så lighedsprægede sociale system. Alene de stadige afsætningsmuligheder – den lille, men alligevel fristende betaling for de lokale fangstprodukter – rokkede ved det gamle fordelingssystem og de dermed forbundne sociale relationer. Der opstod efterhånden nogle mere eller mindre synlige kløfter mellem dem, der opnåede personlige fordele ved at gå i tjeneste hos de fremmede eller blot være tæt på dem i deres byer og kopiere deres livsform, og dem, der fortsatte den frie jægertilværelse; denne sidste kategori var, trods alt, det store befolkningsflertal igennem de første par århundreder. Den vågnende antagonisme mellem de to livsformer er afspejlet i denne nidvise, sunget af en vestgrønlandsk fanger i 1800-tallet:

Jeg er ikke en, som læser skrift,  
ikke en, som drikker sødt tevand,  
ikke en, som holder af sukret drik,  
ikke en, som spiser lækker mad,  
ikke en, som kommer i de store huse,  
ikke en, som lægger sig i sengeklæder,  
ikke en, der kvidrer som fuglene ...

Den kolonisationske påvirkningskraft var nævneværdig, men næppe så massiv, som det undertiden har været hævdet. Økonomisk og mandskabsmæssigt var det i virkeligheden enormt begrænsede ressourcer, der fra dansk side blev sat ind på denne opgave i den helt overvejende del af den dansk-grønlandske kontaktperiode. Det blev simpelthen den officielle linie at indskrænke påvirkningerne til det mindst mulige. Efterhånden som selve den danske *stat* fik greb om de europæiske aktiviteter

afgørende vægt. Handelen blev således i Grønland, fik *beskyttelsessynspunktet* en monopoliseret for at hindre, at grønlænderne blev offer for privatøkonomisk rovdrift udefra. Og mange nærliggende moderniseringer af samfundet blev bevidst udsendt i periode efter periode, fordi man ville hindre, at grønlænderne fik for mange europæiske vaner og dermed fik svækket deres egne tilpasningsevner over for den natur, der skulle leves i, og det jægerliv, der var det eneste eksistensgrundlag.

På de uhyre kyststrækninger fortsatte eskimobopladserne deres daglige sociale mønster generation efter generation. Ganske vist slog mange fremmede impulser igennem og ændrede gradvis enkelte af lokalkulturens sektorer: Skydevåbnenes langt-rækkende effekt i forhold til harpuner og spyd; religionsskiftet fra åndemanervæsenet og troen på en række naturånder til een-gudsforestillingen og autoritetsindflydelsen fra den fremmede præst, der engang imellem kom på besøg i bopladsen; kendskabet til læsning og skrivning og dermed åbningen for nye horisonter i det lokale verdensbillede; nye boligtyper med anvendelse af fremmede materialer o. s. v. o. s. v. Men trods disse og mange andre nydannelser – og trods de psykologiske og sociale forstyrrelser og forviklinger, som mange af disse forandringer skabte i sig selv – gik bopladslivet støt videre. Utallige europæiske kulturtræk indgik blot efterhånden som facetter i det gamle samfundsmønster uden at anfægte dette totalt. Forandringstempoet var roligt og besindigt. Der var stort set aldrig tale om bratte omvæltninger. I utallige henseender var de grønlandske jægere også på en realistisk måde kvalitetsbevidste over for det nye. Så længe samfundskulturen hvilede i de forholdsvis traditionelle folder, blev indtrykkene og varerne udefra normalt sorteret kritisk, enten vraget eller *eventuelt* optaget i lokalkulturen, *hvis* det da drejede sig om noget, man anså for nyttigt og hensigtsmæssigt i dagliglivet. Grønlænderne faldt ikke på maven af benovelse over alt det nye inden for synsvidde. Holdningen var påfaldende selektiv.

I løbet af ganske få årtier er der i 1900-tallet skudt en breche i den samfundskulturelle ligevægt, og en ny usikkerhedsfølelse og nagende tvivl på egen berettigelse har ledsaget den ny valgsituation og indført tilfældighedernes kaos som en ny dimension i grønlændernes tilpasningskamp.

Men det var i virkeligheden først med den politiske nyordning fra begyndelsen af 1950'erne, der formelt integrerede Grønland i det danske rige, at der fra dansk side blev åbnet for en fremstormende påvirkningsproces, og først fra 1960'erne så at sige for fulde sejl med den fuldstændige *omskabelse af samfundet* som det erklærede mål. Vi skal ikke gå nærmere ind på de umiddelbart forudgående begivenheder, der var baggrundsmusik for omvæltningen, blot nævne nogle af de vigtigste: Sælbestandens decimering og de samtidige stigende torskeforekomster i de midt- og sydgrønlandske farvande; indflydelserne fra Grønlands kontakt med amerikansk leve-

standard under Anden Verdenskrig; efterkrigspolitikkens voksende eftertryk på udbredt og omfattende velfærd i talrige lande, deriblandt Danmark; etableringen af Forenede Nationer og den globale interesse for menneskerettigheder og minoriteternes kulturelle ligeværdighed. Verden var med eet blevet utroligt meget mindre end førhen. En vældig udvikling af kommunikationsmidlerne supplerede tendenserne. Og også klodens yderdistrikter blev trukket med ind i fremskridtsbølgen.

Et sted inde imellem alle disse begivenheder og ydre manifestationer finder vi sikkert også en mere problematisk psykologisk mekanisme, måske først og fremmest en god portion vesterlandsk skyldfølelse over for de førhen oversete, underkuede eller udbyttede folkeslag – og trangen til hurtig renselse og befrielse fra dette tyngende historiske arvegods. Remediet lå snublende nærved, nemlig igangsættelsen af en serie vidtrækkende reformprojekter med det formål i hastigt tempo at bringe „verdensunderklassen“ op på „de rige“s niveau. I selskab med manges inderlige, menneskekærlige lighedsvisioner og opofrende hjælpe-til-holdning optrådte måske også de velbærgedes altid forhåndenværende tilflugt: At betale sig fra besværlige selvbebrejdelser. På denne blandede baggrund blev megen reformpolitisk bistand til fremmede kulturmiljøer i dobbelt forstand en udfoldelse af reformatorerne egen indre verden, den mentale og den sociale. Man valgte i de mangfoldigste tilfælde den procedure, der stillede de færreste krav til fantasien, nemlig at overføre sin egen, gennemprøvede samfundskultur til de eksotiske miljøer. På det punkt rådede man over masser af hjemlig ekspertise. Efter alle foreliggende erfaringer at dømme blev bistandsfolkene i tusindvis af tilfælde, bevidst eller ubevidst énøjede og strømlinede kopister mere end søgende og følsomme brobyggere mellem forskellige livsformer.

Ad disse tankebaner vil vi i det følgende bevæge os nogle skridt videre ind i den grønlandske reformsituation. I begyndelsen af 1950'erne stod man over for en grønlandsk samfundskultur, der ikke længere var specifik eskimoisk, men heller ikke dansk. Som det er hovedreglen ved et langvarigt møde mellem to kultursystemer, var der i løbet af kontakten opstået noget helt tredje: En blandingskultur. Den havde en solid overflade af ydre dansk samfundsorganisation og levemåde; men den var iklædt et særdeles virksomt netværk af eskimoiske detaljer, både synlige kendetegn og mere latente ideer og holdninger under den europæiske politur. Skal man med ganske få ord og med et overordentlig forsigtigt skøn karakterisere grønlændernes sociale værdisystem i tiden op til denne nyordning, da tyder meget på, at denne småsamfundskulturs gamle dogmer om *gensidig hjælp, fredeligt samliv og stærk samhørighed* virkelig i meget høj grad dominerede livsholdningen hos det jævne, anonyme befolkningsflertal.

Hvordan blev vilkårene for denne samfundskultur i atomalderen, de begyndende månerejsers og den kompakte velfærdspolitik's æra?





### *Reformpolitik og udviklingsdilemma.*

En yderst kompetent vurdering af dansk-grønlandske relationer, ganske vist udarbejdet ved udgangen af 1800-tallet, kan give et vist fingerpeg om forhold, der sejlivet er gået videre i vort århundrede. Diagnosen er stillet af den højt begavede forsker og grønlandsadministrator, dr. *H. J. Rink*, der på sine omspændende virkefelter udfoldede en helt forbløffende fremsynethed, forlængst anerkendt som værende i international særklasse. Der lå for Rink noget fundamentalt skævt i, at 'Nybyggerne i deres store Overlegenhed mere eller mindre oversee de oprindelige Indvaaneres Samfundsindretninger, der selv om de kun bestaa som Skikke eller Vedtægter dog have samme Betydning for Samfundets Opretholdelse som Love og Øvrighed i civiliserede Lande'. Som en slags undskyldende forklaring pegede han på, at 'Samfundsindretningerne hos et Jagtfolk ere saa eiendommelige, at de aleene af den Grund vanskelig forstaaes og paa rette Maade vurderes af den civiliserede Race. De ere ogsaa i Grønland ligesaa fuldt blevne tilsidesatte og overseete som andesteds ...'.

Den eneste acceptable fremgangsmåde var, at der blev bygget videre på den faktiske grønlandske samfundskultur. Men der skulle netop *viderebygges*, ikke fastlåses og konserveres. Rinks linie var klar:

'Dette maa dog ikke forstaaes saaledes, at de Danske skulde have foreskrevet Grønlænderne deres Skikke. Tværtimod de skulde for det Første have undladt at nedbryde de gamle Skikke uden Nødvendighed, og kun benyttet deres Overlegenhed til at foranledige, at Grønlænderne selv omformede saadanne Skikke, som ikke mere passede for Nutiden, eller om man vil, til selv at forskrive sig de fornødne Love' (1882).

Dette grundsynspunkt – at man bør opbygge en moderne samfundsudvikling ud fra et lands egne kulturmæssige og sociale forudsætninger fremfor kunstigt at presse en fremmed samfundsorden ned over menneskenes tilværelse – er vel i princippet accepteret overalt i verden idag, men som bekendt langt fra realiseret i praksis. I Heller ikke i Grønland. Selv om H. J. Rinks endelige detronisering som grønlandsadministrator hang noget sammen med en triviell magtkamp i den hjemmedanske centraladministration i København, så repræsenterede hele hans udviklingspolitiske tilnærmelse dog en så dybtborende radikalitet, at en gennemførelse heraf måtte forudsætte en ganske betydelig flexibilitet og receptivitet hos de styrende. Dengang som nu.

*Opgaver og opgaveløsning.* Grønlands almindelige tilstand efter Anden Verdenskrig indbød til utallige reformer: Grønlændernes levestandard var meget lav; erhvervslivet var ikke indrettet til produktion i større målestok; både almen og faglig uddannelse var et forsømt kapitel; en meget stor del af boligmassen var saneringsmoden; også i verdensmålestok var tuberkulosedødeligheden tårnhøj; landets forvaltning

var stivnet og tungtarbejdende; det lokale politiske liv var begrænset og uden dybere samklang med befolkningen; de offentlige midler, der var til rådighed for forbedringer og investeringer, var nærmest mikroskopiske i forhold til de mest evidente behov.

*Enhver bedømmelse af den grønlandske samfundssituation må anerkende det faktum, at den danske politiske og administrative vilje til hurtigt at rette op på disse mangler har været formidabel, og at der på talrige punkter kan fremlægges store og overbevisende resultater af denne indsats.*

Planskiterne for de kommende mange år forudsætter, at denne linie stort set kører videre. Den danske påvirkningskraft, den bevidste omkalfatring af samfundet, har været og er og vil blive umådelig stor. Alene målt i økonomi er der tale om den største kapitaloverførsel fra noget land til et andet udviklingsområde, set i forhold til antallet af individer i dette område. Investeringsraten har næppe noget sidestykke i verden. Hvad der i sig selv er en alvorlig sag, er, at disse investeringer *ikke* står i noget umiddelbart indlysende forhold til de faktiske, højst begrænsede produktionsmuligheder, så langt øjet og fantasien kan række ud i fremtiden. Nogen synderlig kapitalmæssig afkastning i dette arktiske eksperiment, dét forestiller ingen sig. Den kendsgerning får yderligere det udviklingsfilosofiske fundament til at rokke. Med andre ord: Alene den rent finansielle berettigelse af mange, store danske statsinvesteringer i de grønlandske regioner ville normalt andre steder blive betegnet som mere end tvivlsomme. Og det synes fuldstændig upåagtet i den dansk-grønlandske offentlighed, at sådan ligger landet. Så sent som i 1969 erkendte den internationalt særdeles kyndige økonom, *Mogens Boserup*, der selv havde været faglig rådgiver for det mest centrale planlægningsudvalg i grønlandsadministrationen i begyndelsen af 1960'erne, på spørgsmål fra et panel af danske parlamentarikere med indflydelse på grønlandspolitikken, at han *ikke* så nogen mulighed for at opretholde en europæisklignende økonomi i Grønland. Med henblik på begrebet „udviklingshjælp“ pegede han på, at et land som Indien fra de rige lande tilsammen modtog et beløb, der svarer til ca. 20 danske kroner om året pr. indbygger, mens den statslige pengeoverførsel til Grønland andrager omkring 500 gange så meget årligt pr. indbygger! Professor Boserup fastslog i den sammenhæng, at 'vi søger i Grønland at gøre noget, som ville være umuligt, og som er utænkeligt i udviklingslandene, nemlig at muliggøre at opbygge en moderne økonomi, et moderne samfund med en efter danske forhold acceptabel levestandard i et område, hvor der vitterligt ikke er klimatiske, naturlige forudsætninger for, at et moderne samfund kan stå på egne ben.'

Men til billedet af de enestående økonomiske tilstande føjer sig yderligere, at der er afgørende sider af denne forandringspolitik, som ikke er gennemtænkt og afstemt tilstrækkeligt efter de psykologiske og kulturelle præmisser i reformmarken. Også

den konstatering må uvægerligt indgå i den grønlandspolitiske selvransagelse, der ud fra temmelig mange synsvinkler skønnes påkrævet.

Ved alsidige skøn har det længe kunnet mærkes, at udviklingspolitikken har skabt en foruroligende serie sociale sygdomssymptomer, der netop klart synes at være *symptomer*, nemlig på manglende balance mellem de stadige omstillingskrav og det grønlandske folks chancer for overhovedet at honorere disse krav. De mest pessimistiske socialpolitiske vurderinger peger på, at de særlige karakteristika, der i det egentlige Danmark gælder for et lille mindretal af befolkningen, de såkaldte „sociale afvigere“, nu er godt på vej til at gælde for hovedparten af den grønlandske befolkning. Men skulle dette vise sig at være alt for mørke farver, så synes tendensen alligevel tydelig nok:

Alene den stigende kriminalitetsudvikling, væksten i store og små husspektakler, det betydelige alkoholmisbrug, foruden den støt voksende vrimmel af psykiske forstyrrelser i almindelighed, er tilsammen udtryk for en altdominerende disharmoni i det samfundskulturelle mønster. Man står efter alt at dømme over for en grundlæggende social skævhed, der synes at hænge direkte sammen med en indre ufuldkommenhed og usundhed i selve den samfundsmodel, der styres efter med syvmileskridt, den vesteuropæiske industri- og urbaniseringsmodel. Den velfærds- og rentabilitetsbegrundede koncentration af befolkningen i nye arktiske bymiljøer (og altså uden nævneværdig produktionsbasis) har i hastigt tempo rykket grønlanderne ud af småsamfundsmiljøet og har placeret dem i et diffust, upersonligt og uoverskueligt fremmedmiljø, mellem uvirkelige kulisser omkring en hverdag, hvis grundlag er afstukket af dansk tradition og tankegang. Den statslige støtte til opbygning af et på privatøkonomiske principper baseret samfundssystem synes alene allerede nu at have skabt udgangspunkt for dybe skel i fremtiden mellem enkeltpersoner og grupper. Og den stadige, officielle idealisering af enkeltmands stræv og bjergsomhed som led i „fremskridtet“ har tydeligt nok bidraget sit til den fremadskridende sociale fremmedgørelse og destruktion af den solidaritetsholdning, der før muliggjorde livet og gav det mening.

De sociale skader, der opstår som mere eller mindre direkte resultat af denne konsekvente, centralt styrede opløsning af det intime grønlandske gruppeliv i lilliputsamfundene, nødvendiggør nu opbygningen af et landsomfattende og handlekraftigt socialforsorgsapparat. Men dét er allerede ved at ske, iøvrigt med smidighed og engagement. Sikkerhedsnettet *er* spændt ud. Der vil i den kommende tid fortløbende blive lappet så grundigt og effektivt som muligt på velfærdspolitikkenes ulykker!

I det følgende omtales et dilemma, der gør den grønlandske udviklingsopgave mere end vanskelig: Opgaven skal løses af menneskegrupper, der befinder sig i hver sit samfundskulturelle univers.

*Danskere og grønlandere.* Der har hidtil i det danske parlament, tilvenstre såvel som i midten og tilhøjre i salen, været eenstemmig politisk tilslutning til efterkrigstidens reformpolitik, der også har været sanktioneret af grønlandske beslutningsorganer. Der har mellem de danske politikere været enighed om, at dette var en national udviklingsopgave, og at bevillingerne hertil ikke måtte forstyrres eller forsinkes af ideologiske eller partipolitiske frontdannelser.

Det kan ikke skjules, at det har været uhyre vanskeligt for de travle parlamentarikere, der er hængt op med hjemmedanske hovedopgaver, at yde nogen virkelig indgående behandling af disse fjerne arktiske projekter i så fremmedartede kulturelle sammenhænge – og så langt fra politikernes normale forvaltningsområder og valgkredse. I overordentlig høj grad har de måttet bygge deres beslutninger på de ideer, forslag og oplæg, som grønlandsadministrationen i København har præsenteret dem for igennem alle reformårene. Det er et faktum, at beslutningsprocessen i langt, langt større omfang, end når det gælder forhold i det øvrige Danmark, er blevet embedsmandsstyret og -inspireret. Grønlandsadministrationens folk var heldidsbeskæftiget med opgaverne og sad inde med den såkaldte „grønlandserfaring“, som politikerne ikke havde. Det vides, at embedsmændene tit og ofte hos de danske politikere har savnet en virkelig grønlandsviden, baseret på personlig indlevelse. Det ville frem for alt have lettet noget af ansvarsbyrden fra administrationens skuldre. Nu var ganske vist det formelle politiske ansvar politikernes. Men beslutningsrammerne og udspillet blev i realiteten overvejende embedsmændenes.

En samlet vurdering af dette udspil år efter år og fra sag til sag – lille eller gennemgribende stor – kan ikke undgå at hæfte sig ved den i hvert fald i en international sammenhæng iøjnefaldende kendsgerning, at embedsmændene i grønlandsadministrationen i alle vigtige nøglepositioner er rekrutteret fra en dansk *juridisk* akademikerstand. Denne forvaltningsledelse er altså uddannet i formel europæisk jura og den dertil hørende begrebsverden (der forresten er så forskellig fra grønlandsk tænkning som dag og nat).

I det store udland er en centralforvaltningsledelse alsidigt fagligt komponeret, iøvrigt med gennemgående få jurister. I Danmark derimod og altså også i grønlandsadministrationen er det jurister, der er forvaltningens kerne. Og *ingen* i den store akademiske stab har gennemgået nogen form for praktisk eller teoretisk skoling i det omfattende grønlandske kundskabsområde af kulturel-samfundsvidenskabelig-psykologisk-sproglig natur, der efter almindelige begreber måtte være en nødvendig bestanddel af en grønlandsadministrations ekspertise. Det synes oplagt og også godtgjort i den daglige praksis i grønlandsarbejdet, at det jurafaglige udgangspunkt ikke er det allermest adækvate til at løse disse menneskelige, sociale og kulturbestemte

udviklingsproblemer. Den formalia-orienterede „afsmitning“ på de underordnede forvaltningsled må næppe heller undervurderes.

Det må erkendes, at mange alvorlige bekymringer og utrolig megen flid fra dansk side er anvendt på selve tilrettelæggelsen af alt det fremmede, man gerne ville indføre i Grønland, frem for på en forudgående, systematisk og løbende forståelse af, hvilket folk man beskæftigede sig med. Det synes fuldstændig uomtvisteligt, at den danske velfærds politik i sit sigte har været helt usædvanlig velmenende og gennempositiv over for grønlænderne. Men udgangspositionen har i betydelig grad været abstrakt og kontormæssig. Centraladministrationens traditionelle opbygning bærer sikkert sin del af ansvaret.

Dermed er vi inde på et af udviklingspolitikkenes alvorligste dilemmaer, nemlig den dybe sociale og kulturelle og forståelsesmæssige kløft mellem grønlændere og danskere.

I 1789 skrev en dansk embedsmand fra Grønland hjemover i en indberetning denne karakteristik af den hjemmedanske offentligheds kendskab til grønlandske forhold: 'Jeg har hiemme truffen Mænd, som har havt Kundskab om alle øvrige Lande og Riger i Verden, deres statistiske, oeconomiske og Himlen veed hvilke Forfatninger, men om Grønland har de netop vidst, at det var til i Muelighedernes Riger, og om Grønlænderne aad Høe, Kiød eller Iis, og hvorledes samme ernærede dem ... har de vidst ligesaameget om som den Døde under Jorden.' Disse krasse ord har faktisk haft gyldighed langt op i vor egen tid, og den dag i dag siger de noget væsentligt om den almindelige hjemmedanskers indsigt om Grønland, i stort som i småt. Hans viden er i alle tilfælde umådelig spredt og tilfældig. Kredsen af danske, der er direkte involveret i grønlandsopgaverne, er meget lille og sekterisk i forhold til Danmarks befolkning iøvrigt. Og fælles for alle grønlandsdanskere gælder det, at de er afskåret fra en sproglig kontakt med det brede grønlandske folk. Grønlandsk er ikke en slags „nordisk“. Sproget er ikke i slægt med noget europæisk eller noget andet kendt sprog i verden, såvidt vi indtil nu har kunnet konstatere. Det er et for europæere overordentligt kompliceret sprog. Og stort set ingen danske funktionærer er i stand til at tale eller læse grønlandsk, som er det eneste sproglige udtryksmiddel for det store flertal af grønlænderne.

Af alle de grunde, som er berørt ovenfor, er der ingen virkelig kontakt mellem de to grupper i Grønland. Der er stor venlighed og en god portion gensidig sympati imellem dem – på afstand. Og der findes måske ikke mange forhenværende kolonifolk, der i samme grad som grønlænderne er positive og venligt kontaktsøgende over for den fremmede ledergruppe. Jeg synes også, at grønlænderne som hovedregel, både i byerne og i den fjernere provins, gør sig megen umage for at vise forståelse for og bære over med de danskes mange tilpasningsvanskeligheder i landet,



derunder deres daglige besværligheder i forbindelse med selve inkorporeringen af den danske samfundsmodel – så såre langt fra danskernes eget miljø og den hjemlige livsstil. Og, trods mange markante undtagelser, møder man virkelig også hos danskerne i Grønland megen skånsom og tålmodig overbærenhed med hensyn til grønlændernes mange brister i den sociale situation, der er skabt omkring dem.

I sit foredrag for det danske parlament gjorde *Knud Rasmussen* i 1925 opmærksom på, at det i det hele taget er således, at 'vore teorier herhjemme altid har været uangribelige og i god orden; men det forekommer mig, at det, som det virkelig kommer an på, nemlig det personlige samarbejde mellem danske og grønlændere, har det skortet på, og det er grunden til, at vi på så mange områder i virkeligheden slet ikke står grønlænderne så nær, som vi ofte tror.' Siden da *er* der sket en del forbedringer med hensyn til især formelle samarbejdskanaler (Grønlands Landsråd, kommunalbestyrelserne, talrige udvalg o. s. v.). Men det mere personlige samvirke, det almenneskelige samspil i dagligdagen, kniber det i høj grad med. Der sker ikke ret megen egentlig udveksling af tanker og følelser mellem de to grupper. Den smule samkvem, der finder sted, er præget af megen gensidig usikkerhed og stadige misforståelser. Man taler mere forbi hinanden end med hinanden. Forholdet er i de fleste tilfælde et over- og underordningsforhold. Og det har hidtil været de fremmede, der har været de overordnede i så godt som samtlige af samfundets styrende funktioner.

Situationen som helhed giver anledning til stor utilpashed i *begge* grupper. Både danske og grønlændere oplever et stærkt behov for en udvidet kontaktflade på det almenmenneskelige plan.

*Selvransagelsen.* Den moderne velfærdspolitiske arbejdsopgave i dette arktiske marginalområde er noget totalt utraditionelt for dansk forvaltning. De enkelte opgaver har været overvældende for næsten enhver beskæftiget. Og når der her er peget på en vis utilbøjelighed hos udviklingsadministrationen til at hæve blikket fra reformplanerne og de konkrete gøremål på skrivebordene – for at bruge mere tid og flere kræfter på at trænge ind i grønlændernes egen verden og rette kursen ind derefter – ja, da må det samtidig retfærdigvis nævnes, at personalets gevaldige arbejdsbyrde midt i reformindsatsen fra dag til dag ikke har levnet meget overskud af tid og kræfter til en sådan tilnærmelse. Dette er en af velfærdsbestræbelsernes mange paradokser.

Der er næppe tvivl om, at hovedparten af grønlandsadministrationens tusindtallige medarbejdere idag føler, at denne forsømmelse har været mere end uheldig. Det erkendes nu i officielle og ansvarlige kredse, at reformarbejdet i for høj grad har beskæftiget sig med ydre og overvejende materielle forhold. Denne erkendelse afspejles i adskillige politiske tilkendegivelser, grønlandske og danske, i den



senere tid, f. eks. følgende udtalelse, fremsat af den nuværende minister for Grønland, *A. C. Normann*, som svar på et spørgsmål fra et pressepanel i en TV-høring i København (1969) :

‘Når vi nu er færdige med den 5 års periode, vi i øjeblikket planlægger for, og som vi netop har gennemgået sammen med lederne i Grønland, ja, så står det for mig sådan, at så er denne første periode, denne tekniske og økonomiske udviklingsplan stort set gennemført. Så kommer vi til en tid, hvor man politisk vil komme til at interessere sig for måske helt andre sider af tilværelsen i Grønland, det menneskelige, det grønlandske menneskes skæbne og tilværelse.’

Udtalelsen er af flere grunde interessant, men skal ikke kommenteres nærmere her. Den er symptomatisk for det grønlandspolitiske tøbrud, som tøvende trænger sig på, men som endnu ikke har opnået nogen klar formulering, endsige en tilbunds-gående granskning.

#### *Overvejelser om et meningsfyldt samfundsperspektiv.*

Medens eskimoernes tilpasningskamp førhen gjaldt den *arktiske natur*, er det idag tilpasningen til en *ikke-arktisk samfundskultur*, der skaber vanskelighederne.

Grønlandernes konfrontation med denne moderne vesterlandske samfundskultur befinder sig ved en korsvej. Vrimlen af brydninger og gordiske knuder kan forekomme kaotisk. Perspektivet er uoverskueligt. Herom vil der let kunne opnås enighed blandt alle involverede. Og netop fordi reformpolitikken er løbet ind i tilsyneladende uoverstigelige forhindringer, der synes uundgåeligt indbygget i den oprindelige udviklingsmodel, savnes der ikke motiv til at overveje nye linier. Overvejelserne *er* igang, omend på det indledende plan. I det følgende sammenfattes nogle idépolitiske tilløb til en *helhedsbetonet* samfundskulturel tilnærmelse, der samtidig peger hen imod *praktiske* dispositioner i grønlandsarbejdet.

*Helhed.* I Grønland og mange andre steder er det vist godtgjort med tilstrækkelig tydelighed, at menneskeligt velbefindende ikke uden videre kan måles ved stejle investeringskurver, umådelige forbrugstilbud eller perfekte teknisk-bureaukratiske rammer om det sociale liv. En velfærdspolitisk bestræbelse må i første række gå ud på at borteliminere den nød og de afsavn, der er eksistensødelæggende. Men ervedover er der behov for et noget videre rækkende mål for det samfund, der, således befriet for alvorlige mangler, skal leves i af de samme mennesker. Andre fornødheder er nemlig fundamentale:

Det er, i hvert fald på papiret, et anerkendt synspunkt i udviklingsbistand, at dybtgående reformindsats skal have det ene formål at gavne menneskelig trivsel i aller-

videste forstand – men fremfor alt ved bevidst anvendelse af en konstruktiv procedure, der fra tilfælde til tilfælde beskadiger de bestående værdier og forbindelser imellem mennesker mindst muligt. Men at realisere en sådan holdning kræver, at man i al planlægning virkelig fatter og går ud fra erkendelsen af de sociale båndes dybtliggende og aldeles afgørende betydning for den menneskelige udfoldelse.

Denne grundopfattelse, der i voksende omfang understøttes af generel humanistisk og sociologisk viden, har været hovedsynspunktet i dette essay. Undersøgelsen af det traditionelle eskimosamfund viser, at den stadige kultivering af forbindelserne mellem individerne var en bevidst, ompændende proces, der gjorde bopladssamfundet til et solidt netværk af sociale relationer, de faste og nye under bestandig skabelse. Resultatet var en sammenhængende og intim gruppetilværelse, et integreret menneskesamfund. Og det var samtidig en samlivs*metode* med selvforstærkende effekt. Social integration blev både en eskimoisk hverdagspraksis og en traditionel morallære. Mange nye data sandsynliggør, at dette sociale værdisystem med vedholdende stædighed gennemsyrede det senere grønlandske samfundsliv i betydelig grad mere eller mindre latent, også omkring midten af indeværende århundrede, d. v. s. på tidspunktet for den spæde påbegyndelse af de moderne velfærdsreformer, som efterhånden eskalerede – og blev til en hektisk omvæltningsspolitik, der brød totalt med det hidtidige samfundsmønster.

Er det overhovedet muligt i fremtiden at skabe et moderne Grønland, der består af overskuelige og socialt integrerede menneskesamfund?

Jeg er ikke i tvivl om, at mulighederne herfor er tilstede. Nogen vil sikkert anføre, at det grønlandske samfund idag er differentieret i så mange henseender, at det er ugørligt at tilrettelægge en ny udvikling, der stiler mod social helhed og sammenhæng. Men den problemstilling er gal. Der findes ingen naturlov, som afskærer menneskene fra at indrette sig mere hensigtsmæssigt, når de opdager manglerne ved det bestående. Og hvad der i en overgangsperiode måtte være adspiltet, er der chancer for at samle sammen på igen. Sådan kan man med fuld ret betragte samfundskulturelle fænomener. De er ikke som skøre glasfigurer, der definitivt splintres itu, når de mases eller tabes på gulvet. Det sociale livs elementer er plastiske og manipulérbare. De kan omskabes og nyskabes under andre forhold.

En sådan konstatering er, mener jeg, relevant for det grønlandske udviklingsdilemma. Men det er universelle og fællesmenneskelige egenskaber, vi her beskæftiger os med. Emnet er globalt. Det må anskues på baggrund af, at de tekniske og økonomiske forandringer – som en *uvant nydannelse* i menneskelivet – overalt har ført til opløsning af de primære grupper. Den fundamentale, biologisk-socialt betingede fællesskabstrang imødekommes mindre og mindre. Følgerne bliver mere og mere åbenbare: De psykiske afsporinger, som kan måles i stigende aggression og livs-

fjendtlighed og almindelig upasselighed, indgår i den onde cirkel og medvirker til samfundslivets kvalitetsmæssige forringelse.

Hvordan kan et sådant helhedssyn udmøntes i helhedsbestræbelser?

En af de mest prægnante konklusioner er draget af filosoffen *Alf Ahlberg* (1949), der på basis af meget indgående overvejelser fastslår, at

‘hvis vi vil skabe en fredelig verden af frie mennesker, er en væsentlig opgave på en eller anden måde at *genopbygge et rigere og mere levende fællesskabsliv i den moderne verden*. De gamle primærgrupper kan ikke genskabes, da de var tilpassede efter helt andre livs- og samfundsforhold end de nutidige. Men på en eller anden måde må de værdier, som ved deres opløsning er gået tabt, *tilbage-erobres*.’

Der må da lægges en grundig og detaljeret strategi for denne tilbage-erobring og nyskabelse af de sociale værdier, som heller ikke det moderne menneske kan leve foruden. Sådanne præmisser har ikke noget at gøre med et støvet museumsfilosofisk bevarelsessynspunkt af velkendt, verdensfjern type – men er tværtimod fremadrettet imod jordbundne realiteter, der kræver ny aktivitet og megen fantasi, derunder praktisk målforskning, kombineret med en *tværfaglig* udredningsvirksomhed i planlægningen og en løbende, daglig koordination med administrationsleddet og de politiske instanser.

*Detaljer.* I Grønlands aktuelle udviklingsfase, som essayet har ridset op i korte træk og med nogle udvalgte eksempler, vil konsekvensen af ovenstående vurderinger med andre ord være, at man i grønlandsarbejdets mange politisk-administrative instanser og fra sagsområde til sagsområde går igang med at behandle dette konkrete spørgsmål: Hvordan kan man inden for moderniserede samfundsrammer iværksætte sådanne fællesskabsbefordrende strukturændringer, der på een gang skaber frugtbare vækstbetingelser for den enkeltes personlighed og et fælles, ivrigt, samfundsomfattende engagement om indretningen af det ny Grønland?

Her skal blot fremhæves fire initiativ-områder, der mest oplagt vil kunne være led i en sådan langsigtet helhedsstrategi, og som i hvert fald umiddelbart synes at kunne igangsættes eksperimentelt forholdsvis hurtigt: 1) *Kooperation*, 2) *decentralisering*, 3) *miljøpolitik* og 4) *grønlandsuddannelse*. Det er i såfald vigtigt, at disse områder virkelig betragtes som sider af samme sag. Desuden bør denne udgangsposition præciseres: De facto kan Grønlands sparsomme og uendeligt usikre naturressourcer *ikke* danne noget realistisk grundlag for en doktrin om, at levestandarden og samfundsstrukturen kan nærmes væsentligt til et nordvesteuropæisk gennemsnitsniveau. Samfundets formrigdom må da kunne rumme andre udfoldelsesmønstre.

Det efterfølgende er et omrids af denne strategi, set i et idealt perspektiv:

1. Det grønlandske folk har i årtusinder været tvunget til at være realitetsbetonet i deres mål og at sætte tæring efter næring. Trods nogle få års investeringsbaseret højkonjunktur og tiltagende social disharmoni er denne grundholdning langt fra forsvundet. Den befinder sig stadigvæk under den ydre, europæiske fernis. Indførelse af en kooperativ økonomisk linie i alle erhvervsmæssige led vil samtidig have dybtgående psykologiske, pædagogiske og samfundskulturelle implikationer. Den løbende opstilling af mål og ønsker i en kooperativ samfundsudvikling vil sprede realistisk forståelse for økonomiske sammenhænge. På samme tid som Kooperationen skaber de daglige rammer om praktiske fællesaktiviteter og solidarisk ansvarlighed, stimulerer den deltagerne til socialt samvirke i stort og i småt. De mellem menneskelige relationer bliver konkrete, nærværende og igangsættende.

Dette sociale samspil kan i så høj grad blive samfundsudviklingens egentlige og centrale mål, at ensidige bestræbelser for materiel velstand trænges i baggrunden til fordel for almenmenneskeligt velvære.

2. En sådan kurs forudsætter erfaringsmæssigt, logisk og praktisk, at det politiske udspil og de daglige ledelsesfunktioner decentraliseres. Ikke mindst i dette kolossale arktiske land – med så store klimatiske, erhvervsmæssige o. m. a. forskelle fra område til område – er der en naturlig begrundelse for, at samfundsudviklingen bliver lokal og regionalistisk. Det ligger i kooperations-samfundets natur, at beslutninger og ledelse er decentraliserede processer. Vidtstrakt lokal selvbestemmelse er et ufravigeligt grundelement. Det vil eksempelvis betyde, at også ethvert grønlandsk udstedssamfund må have sin egen kommunalbestyrelse. Smådrift også i den henseende kan bidrage til større politisk vækst end bureaukratisk fjernstyring. I forhold til de andre regioner vil den enkelte region med sit lokale, selvskabte livsmønster kunne være idémæssigt ydende og inciterende, kunne føje nye facetter ind i et fælleskommunalt samarbejde om rimelige landsopgaver for eksempel. Regionalismen bliver konstruktiv og udfarende, hvor centraliseringen bremser og ensfarver.

En veltilrettelagt grønlandsk decentralisering og kooperationspolitik vil være indbyrdes afhængige funktioner, der tilsammen kan udgøre forudsætningerne for opbygningen af et egentligt og ikke blot et formelt demokrati.

3. Miljøpolitik er blevet betegnelsen for de metoder, hvormed man ved hjælp af byplanlægning, boligformer og boligplaceringer kan skabe kontaktfremmende omgivelser, et menneskeligt miljø, fremfor blot indkvartering og tag over hovedet. Under hovedkulds koncentration af grønlænderne i forvoksede landsbysamfund, der har fået by-etikette, er der måske løst flere indkvarteringsmæssige opgaver end just miljøpolitiske. De store blokbebyggelser efter europæisk skabelon er ikke i overbevisende grad miljøskabende rammer om en mennesketilværelse, i Grønland såvel som andetsteds. Mere variation og flexibilitet, flere fællesvirksomheder og sociale kontakt-

steder, mindre teknisk perfektionisme til fordel for beboernes egen boligudformning – alt dette skulle, efterhånden som mulighederne herfor skabes, kunne gøre et grønlandsk småsamfundsmiljø intimt, vedkommende og åndeligt produktivt. Man bør betænke, at grønlænderne har endda særdeles gode sociale evner, før som nu, og at dette i sig selv repræsenterer enorme ressourcer for fremtiden. En gruppecentreret miljøpolitik kan løsne det fremmedskabte pres om den moderne tilværelse og medvirke til frigørelsen af slumrende kræfter, der kan udføre store bedrifter – også i en arktisk nutid.

Derved bliver miljøpolitik til samfundspolitik, et aktivt led også i den økonomiske og organisatoriske lokalpolitik, som Kooperation og decentralisering er udtryk for. Dette er helhedsstrategiens naturlige konsekvens.

4. Den tid er forbi, da vesterlandenes samfundskulturelle ekspansion, virkningsfuldt understøttet af penge-, militær- og kirkemagt, raskvæk kunne nedvurdere og nedtromle fremmede livsformer. Idag sætter vesterlændingene selv spørgsmålstejn ved rimeligheden i deres egen samfundskultur. Ufuldkommenhederne bliver tydeligere dag for dag. Og der søges fra mange sider efter nye former og normer. Op-gøret er sikkert kommet for at blive. I denne situation har danskerne formelt landsmandsskab fælles med et lille arktisk folk på under 50.000 sjæle. Deres historiske baggrund, livsform og traditionelle livsholdning adskiller sig på flere punkter fra det gennemsnitsdanske.

Det faktum kan blive til stor glæde og nytte for det danske folk. Grønland kan blive et spejl, danskerne kan kigge i hver dag, og synet kan give dem et bedre kendskab til sig selv. Denne sammenligningsmulighed inden for rigsgrænserne er en enestående lejlighed til hjemmedansk kulegravning af kultur og samfund.

De mange danske, der direkte skal beskæftiges i det grønlandske udviklingsarbejde, bør som en selvfølge, der er hævet over al diskussion, uddannes indgående om grønlænderne og om det samfund, de skal virke i – ikke bare, som nu, instrueres på overfladen i løbet af nogle dage lige før udrejsen. Noget centralt i en grønlandsuddannelse bør være sprogindlæringen. Et sprog er ikke bare et praktisk meddelelsesmiddel, men også en følelsesmæssig katalysator, der svejser mennesker sammen og bidrager til en fælles identitet. Dette gælder også grønlændernes sprog. Denne virkelighed må grønlandsdanskerne have mulighed for at komme nærmere, dels for at give dem mere realitetsbaggrund i deres arbejde, dels for at gøre denne etniske kontakt til noget gensidigt berigende og udvidende – og hverken noget fornedrende eller frustrerende for nogen af parterne.

Et nyt dogme om pligten til *vekselvirkning* mellem forskellige samfundskulturelle systemer vil være noget tidssvarende, lokalpolitisk og verdenspolitisk. Parterne må mødes på halvvejen. Grønland kan også på det punkt blive en frugtbar arbejdsmark.

### *Sammen drag og afslutning.*

Har Danmarks behandling af den grønlandske landsdel været *forbilledlig* for andre nationer? Spørgsmålet blev rejst til indledning, og mange vil måske efter den kritiske analyse have vanskeligt ved at besvare det bekræftende. Sådanne skeptikere bør dog have nogle få kendsgerninger for øje: Der har aldrig været ført nogen nævneværdig udbytningspolitik over for Grønland fra officiel dansk side. Den patriarkalske beskytterholdning har været den gennemgående ledetråd i hele den danske indflydelse i landet. De seneste års rundhåndede reformpolitik har været domineret af ønsket om, at grønlændernes sociale og kulturelle velfærdsniveau skal hæves mest muligt i retning af det danske. Der har ikke været sparet på økonomisk indsats til det formål, mildest talt. Grønlandsdanskernes engagement over for denne opgave har været betydelig. Alt i alt kan næppe noget andet land i verden præstere magen til udviklingsbistand over for en fjernt boende minoritet. Og når spørgsmålet om en påkrævet udvidelse af Danmarks bistand til verdens mange egentlige udviklingslande har været drøftet igennem årene, har den stort set eenstemmige reaktion fra den danske befolkning altid været den, at Danmark først og fremmest bør føle sig forpligtet til at gøre *endnu mere* for Grønland!

Det vil sikkert være en rimelig konklusion at fastslå, at der fra dansk side både i teori og i praksis er godtgjort umådelig megen god vilje til at bringe solide reformer i stand i Grønland på rekordtid. Selve denne uforbeholdne beredvillighed til at indføre fremskridt kunne man da kalde mønstergyldig.

Men samtidig må det åbent erkendes, at den velfærdspolitiske revolution har skabt for mange uønskede og utålelige bivirkninger. De store ydre fremskridt må sammenholdes med de grundlæggende menneskelige fejlgreb. Hvor fremsynethed, fantasi og indlevelsesevne burde have sat spor i hvert reformskridt, har triviell kortsynethed, vanetænkning og indelukthed i alt for høj grad haft overtaget. Ansvar herfor påhviler danske og grønlandske ledere i forening.

Det nye erfaringsgrundlag peger uvægerligt på ønskeligheden af ganske væsentlige kursændringer.

Der er i det foregående med fuldt overlæg opstillet en ideal samfundsmodel til videre overvejelse og eventuelt praktisk afbenyttelse. Der er tilstræbt forenkling og forsøgt undgået banal forsimpning. Og der har været lagt afgørende vægt på sådanne tankebaner, der skønnes nærliggende og ingenlunde urealistiske. Faktisk er der punkt for punkt skelet til både de grønlandspolitiske realiteter og til modellens administrative gennemførlighed: Danmark er jo et foregangsland for Kooperation og vil med stor indsigt på et sådant nyt dansk-grønlandsk samarbejdsfelt kunne indhente det forsømte i den henseende. Kommunalt selvstyre er en godt gennemarbejdet side af dansk politisk liv og kan videregive nye impulser til en grønlandsk decentralisering-

linie. 250-året for missionær Egedes landgang i Grønland, 1971, er tilfældigvis samtidig blevet et officielt dansk „Miljø-år“, og værdifulde enkeltheder fra byggeforskning og boligdebat kan indgå i en miljøpolitisk mission i Grønland – men da i lyset af grønlændernes egne sociale forudsætninger. Og endelig kan det danske finansudvalg tage et konkret skridt til at knæsette et rentabilitetskrav, nemlig ved hurtigt at bevilge rimelige beløb til opbygning af en solid og omfattende grønlandsuddannelse for alle nuværende og kommende funktionærer i grønlandsarbejdet. Dermed sikrer man sig en videre garanti for, at de store statsbevillinger virkelig bliver forvaltet med indsigt og forsvarlighed i allervideste forstand, også *menneskeligt* forsvarligt.

En sådan nytænkning indebærer denne erkendelse: *At et velstandsniveau ikke blot bør måles i materielle landvindinger, men at de almene livsværdier, der ligger i en meningsfyldt, social og menneskevarm samfundstilværelse, bør medregnes i selve levestandard-begrebet og dermed i de løbende prioriteringer.*

Enhver, der kender og holder af Grønlands vældige natur og menneskelivet midt i den, bør næppe være i tvivl om, at her foreligger gevaldige muligheder for en spændende, alternativ samfundsudvikling med andre ydre og indre træk end blot de fortærskede fra vesterlandet. Her ligger, såvidt jeg kan se, på een gang det egentlige grønlandspolitiske dilemma – og den historiske udfordring. Vil Danmark-Grønland være parat til at bryde nye samfundsmæssige baner med samme ildhu, kraft og offervilje som i den første eksperimentfase?

I bekræftende fald vil det grønlandske eksperiment kunne blive en fællesmenneskelig opdagelsesrejse, der kan hjembringe rige erfaringer til den øvrige menneskehed.